

Вікторія Резнікова

докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри господарського права
та господарського процесу
Інституту права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0149-0710>
Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/O-4799-2018>
reznikova.vv78@gmail.com

Ірина Кравець

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри господарського права
та господарського процесу
Інституту права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7523-5045>
Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/O-3908-2018>
ikravets104@gmail.com

Олеся Лукомська

начальниця відділу забезпечення роботи секретаря
та суддів судової палати управління забезпечення роботи
судової палати для розгляду справ щодо корпоративних
спорів, корпоративних прав та цінних паперів секретаріату
Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду
(Київ, Україна)
olesya.lukomska@gmail.com

УДК 346.26+346.91

ЧАСТКА (ЧАСТИНА ЧАСТКИ) У СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ ТОВ, ЇЇ ОБОРОТОЗДАТНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

АНОТАЦІЯ. Товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) є найбільш популярною організаційно-правовою формою ведення бізнесу в Україні. Створення цих товариств переважно як об'єднань не менше двох осіб із поділом статутного капіталу на частки на практиці породжує питання, пов'язані з переходом частки (частини частки) учасника в статутному капіталі ТОВ, зокрема через її продаж. Актуальність обраної теми зумовлює невизначеність деяких правових норм, відсутність усталеної судової практики вирішення корпоративних спорів, що призводить до виникнення

значної кількості судових спорів щодо переходу частки (частини частки) в статутному капіталі ТОВ через її продаж.

Метою статті є з'ясування правової природи частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ; визначення моменту виникнення права власності на частку (частину частки) в статутному капіталі ТОВ у третьої особи; виокремлення ознак, які характеризують частку (частину частки) у статутному капіталі ТОВ як товар; формулювання поняття “обороздатність частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ”.

Розглянуто два підходи науковців до розуміння питання, чи частка (частина частки) в статутному капіталі ТОВ, чи корпоративні права є об'єктом права власності і, відповідно, – можуть бути предметом договору купівлі-продажу, міни тощо. Проаналізовано погляди законодавця та позиції судової практики стосовно вище окресленого питання. Обґрунтовано, що саме частка (частина частки) в статутному капіталі ТОВ є об'єктом права власності і, відповідно, – може бути предметом договору купівлі-продажу, міни тощо.

Встановлено, що право власності на частку (частину частки) в статутному капіталі ТОВ у третьої особи виникає з моменту укладення договору, якщо інше не встановлено домовленістю сторін. Виокремлено ознаки, які характеризують частку (частину частки) у статутному капіталі ТОВ як товар, сформульовано поняття “обороздатність частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ”. Запропоновано зміни до законодавства, що регулює порядок відчуження частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ з метою його вдосконалення, зокрема, до ч. 3 ст. 20, ч. 4 ст. 21 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”, ч. 1 ст. 226, ч. 6 ст. 238 Господарського процесуального кодексу України.

Ключові слова: частка (частина частки) у статутному капіталі ТОВ; корпоративні права; статутний капітал; переважне право учасника; договір купівлі-продажу; товар.

В Україні товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) є найбільш популярною організаційно-правовою формою ведення бізнесу. За даними Державної служби статистики України, станом на 1 квітня 2021 р. зареєстровано 1 407 405 юридичних осіб, із них ТОВ – 716 332¹. Створення цих товариств переважно як об'єднань не менше двох осіб із поділом статутного капіталу на частки на практиці породжує питання, пов'язані з переходом частки (частини частки) учасника в статутному капіталі ТОВ. Аналіз практики, зокрема судової, вказує, що одними з найбільш проблематичних є питання продажу частки (частини частки), істотних умов і форми договору, який опосередковує таке відчуження, тощо. Значною мірою такий стан практики господарювання в означеному контексті пов'язаний із законодавчим регулюванням. Питання переходу частки (частини частки) учасника у статутному капіталі ТОВ переважно регулюється нормами Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” (далі – Закон про ТОВ та

¹ ‘Статистична інформація’ <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html> (дата звернення 28.04.2021).

ТДВ”)². Однак хоча цей нормативно-правовий акт ухвалено не так давно і під час його розроблення враховувалися прогалини в регулюванні попереднім законодавством, виявилось, що норми чинного Закону також не позбавлені недоліків, прогалин та ризиків у регулюванні. Наприклад, це стосується реалізації переважного права на придбання частки учасника, визначення ціни частки та інших питань, які вказують на потребу подальшого удосконалення законодавства.

Невизначеність деяких правових норм, відсутність усталеної судової практики вирішення корпоративних спорів призводить до виникнення значної кількості судових спорів щодо переходу частки (частини частки) в статутному капіталі ТОВ через її продаж та потребує критичного наукового осмислення, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Питання наявності ознак оборотоздатності у частки (частини частки) у статутному капіталі господарських товариств чи у корпоративних прав, які передаються за договорами купівлі-продажу, міни, дарування досліджувалися представниками як господарсько-правової, так і цивільно-правової науки, зокрема такими вченими, як Н. Вінтоняк, Н. Бутрин, Н. Єсауленко, С. Кравченко, В. Кравчук, І. Лукач, А. Смітюх, І. Спасибо-Фатеєва, І. Спасибо, Т. Шемета та ін. Щодо ступеня наукової розробки порядку переходу частки (частини частки) учасника у статутному капіталі ТОВ необхідно визнати, що він є недостатнім. Недостатньо дослідженими залишаються питання визначення ознак частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ як товару, формулювання поняття “оборотоздатності частки (частини частки) у статутному капіталі”. Окремого аналізу потребує судова практика вирішення господарських спорів, пов’язаних із переходом частки (частини частки) учасника у статутному капіталі ТОВ через укладення договорів купівлі-продажу, систематизація сформульованих із цього приводу ключових правових позицій Верховного Суду, виокремлення новітніх тенденцій формування судової практики з означених питань.

Метою дослідження є з’ясування правової природи частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ; визначення моменту виникнення права власності на частку (частину частки) в статутному капіталі ТОВ у третьої особи; виокремлення ознак, які характеризують частку (частину частки) у статутному капіталі ТОВ як товар; формулювання поняття “оборотоздатність частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ”.

Насамперед необхідно наголосити, що погляди науковців щодо розуміння питання, чи частка (частина частки) в статутному капіталі ТОВ, чи корпоративні права є об’єктом права власності і, відповідно, – можуть бути предметом договору купівлі-продажу, міни тощо відрізняються.

² Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 грудня 2018 р. № 2275-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>> (дата звернення: 05.04.2021).

Є два підходи до зазначеного питання: 1) корпоративні права визнаються об'єктом права власності і, відповідно, можуть відчужуватися учасником ТОВ; 2) частка (частина частки) у статутному капіталі є оборотоздатним об'єктом, яка може бути предметом договорів, за якими відбувається відчуження частки (частини частки) в статутному капіталі ТОВ.

Перший підхід. У сучасному суспільстві обіг корпоративних прав є не менш поширеним, аніж обіг речей. Річ у тому, що корпоративні права мають вартісну оцінку, потрапляють до сфери цивільноправового регулювання і виступають предметом цивільно-правових угод, можуть відчужуватися, успадковуватися. Оборотоздатність корпоративних прав забезпечують, наприклад, акції в акціонерному товаристві (далі – АТ), частки у статутному капіталі ТОВ, паї у виробничому кооперативі, які цивільне законодавство визначає об'єктами права власності³. Проте, на нашу думку, оборотоздатність мають, власне, частки у статутному капіталі ТОВ, які виступають товаром при їх продажу/обміні, а не корпоративні права, оскільки вони володіють такими ознаками, як відокремленість, відчужуваність, комерційна цінність та інші, які в сукупності забезпечують їхню оборотоздатність.

С. Кравченко стверджує, що дійсним об'єктом, з яким вчиняються правочини, мають бути корпоративні права, а не частка в статутному капіталі⁴. В. Бірюков також аналізує правовідносини з відчуження корпоративних прав та визначає, що до них застосовуються положення ч. 2 ст. 656 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)⁵, згідно з якими предметом договору купівлі-продажу можуть бути майнові права⁶. Н. Вінтоняк наголошує, що за договором про відчуження корпоративного права учасник юридичної особи корпоративного типу передає корпоративне право, пов'язане з участю в корпорації, серед яких право на управління корпорацією, право на отримання частини прибутку від діяльності товариства, право на отримання частини майна товариства у випадку виходу з нього учасника або його ліквідації (припинення) та інші права, передбачені чинним законодавством і статутом. Відчуження за своєю природою спрямоване на передачу учасником юридичної особи корпоративного типу у власність іншій особі корпоративних прав⁷.

Оборотоздатними є саме корпоративні права, вважає і Н. Бутрин, яка пропонує поділ корпоративних прав залежно від їх оборотоздатності,

³ Н. Єсауленко, 'Оборотоздатність корпоративних прав у спадкових відносинах' (2016) 15 Приватне право і підприємництво 42–3.

⁴ С. Кравченко, 'Юридична природа прав учасників господарських товариств' (автореф дис канд юрид наук, 2007) 7.

⁵ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>> (дата звернення: 05.04.2021).

⁶ В. Бірюков, 'Поняття корпоративних прав. Особливості відчуження корпоративних прав у фермерських господарствах' [2017] 4 (94) Мала енциклопедія нотаріуса 147.

⁷ Н. Вінтоняк, 'Правовий режим корпоративних прав подружжя' (дис канд юрид наук, 2019) 121.

а саме на: 1) такі, які обмежені в обігу – до них відносяться акції приватного акціонерного товариства та інших господарських товариств, якщо статутом прямо передбачено обмеження вільного обігу частки; 2) такі, які перебувають у вільному обігу – до них належать акції публічного акціонерного товариства та інших корпорацій, якщо локальними корпоративними актами інше не передбачено. Вчена підкреслює, що лише в ст. 116 ЦК України йдеться про оборотоздатність однієї з правоможностей корпоративних прав, зокрема про право здійснити відчуження частки у статутному капіталі товариства або цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві⁸. Ця теза викликає заперечення, адже відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 116 ЦК України учасники господарського товариства мають право у порядку, встановленому установчим документом товариства та законом, здійснити *відчуження частки (її частини) у статутному (складеному) капіталі товариства*, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, у порядку, встановленому законом. Тобто законодавець дуже чітко вказав, що відчужуватися може саме частка (частина частки) у статутному (складеному) капіталі, а не корпоративні права, які виникають саме на підставі набуття частки (частини частки) у статутному (складеному) капіталі господарського товариства.

До речі, якщо продовжувати погляд законодавця на зазначену проблему, то в ст. 20 Закону про ТОВ та ТДВ ідеться про переважне право на придбання *частки (частини частки) іншого учасника товариства*, що продається третій особі, а ст. 21 регулює порядок відчуження частки (частини частки) у статутному капіталі товариства іншим учасникам товариства або третім особам, тобто саме частка (частина частки) у статутному капіталі ТОВ визнається оборотоздатним об'єктом.

Проте в законодавстві є й інші приклади. Зокрема, відповідно до пп. 196.1.1 п. 196.1 ст. 196 Податкового кодексу України (далі – ПК України) не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість (далі – ПДВ) операції з випуску (емісії),

розміщення у будь-які форми управління та продажу (погашення, викупу) за кошти цінних паперів, що випущені в обіг (емітовані) суб'єктами підприємницької діяльності, Національним банком України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику та/або реалізує державну бюджетну політику у сфері управління державним боргом та гарантованим державою боргом, органами місцевого самоврядування відповідно до закону, включаючи інвестиційні та іпотечні сертифікати, сертифікати фонду операцій з нерухомістю, деривативи, а також *корпоративні права, виражені в інших, ніж цінні папери, формах; обміну зазначених цінних паперів*

⁸ Н Бутрин, 'Правочин як підстава виникнення та припинення корпоративних прав' (дис канд юрид наук, 2014) 58.

та корпоративних прав, виражених в інших, ніж цінні папери, формах (курсив наш. – В. Р., І. К., О. Л.), на інші цінні папери, корпоративні права, виражені в інших, ніж цінні папери, формах; розрахунково-клірингової, реєстраторської та депозитарної діяльності на ринку цінних паперів, а також діяльності з управління активами (у тому числі пенсійними активами, фондами банківського управління), відповідно до закону та інших видів професійної діяльності на фондовому ринку, які підлягають ліцензуванню відповідно до закону⁹.

Не зрозуміло, чому законодавець говорить про продаж корпоративних прав, адже доцільніше говорити про продаж часток (частин часток), на підставі яких і виникають корпоративні права. З вищенаведеної законодавчої норми формулюється висновок, що при продажу корпоративних прав за грошові кошти ПДВ не нараховується¹⁰. Очевидно, що такий висновок впливає з недосконалого українського законодавства, адже продається саме частка (частина частки) в статутному капіталі ТОВ, а не корпоративні права.

В. Кравчук наголошує, що формою фіксації майнової участі в господарському товаристві є акція (в акціонерних товариствах) або частка в статутному капіталі (в усіх інших господарських товариствах). І акція, і частка засвідчують майнову участь у товаристві і є об'єктами цивільних правовідносин, за допомогою яких забезпечується оборотоздатність майнових корпоративних прав¹¹. Погоджуючись із тим, що саме частка є об'єктом відповідних правовідносин, вважаємо, що саме їй властива оборотоздатність, завдяки якій вона може бути товаром.

Другий підхід. Предметом відчуження є саме частка в статутному капіталі, а не корпоративні права¹². Потрібно чітко розуміти, що вклад із завершенням процесу його внесення до статутного капіталу господарського товариства перетворюється на інший об'єкт – частку в статутному капіталі¹³. На думку І. Спасибо-Фатеевої та І. Спасибо, саме частка та, відповідно, акція є об'єктами, а не ті права, які в них втілюються, тобто не корпоративні права; саме частки та акції можуть продаватися та спадкуватися, а не корпоративні права; з відчуженням частки корпоративні права не переходять до набувача частки, а набуваються ним як учасни-

⁹ Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>> (дата звернення: 05.04.2021).

¹⁰ Н Альошкіна, Н Вороная, О Огай, Н Чернишова, 'Продаж учасником частки в статутному капіталі' (2020) 33 Податки & Бухоблік <<https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2020/april/issue-33/article-108176.html>> (дата звернення 06.04.2021 р.).

¹¹ В Кравчук, 'Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах' (автореф дис д-ра юрид наук, 2010) 10.

¹² І Лукач, 'Що відчужується: корпоративні права чи частка в статутному капіталі' (2015) 1 Юридичний науковий електронний журнал 72 <http://lsej.org.ua/1_2015/19.pdf> (дата звернення: 29.04.2021).

¹³ Ф Ханієва, Правочини з внесення вкладів до господарського товариства (ЕКУС 2021) 38.

ком товариства¹⁴. Ми підтримуємо позицію, що саме частка (частина частки) у статутному капіталі ТОВ відчужується при укладенні договорів купівлі-продажу, міни, дарування тощо.

А. Смітюх пропонує розуміти корпоративний пай (частку) як оборотоздатний символ (транзитивний знак), що посвідчує корпоративні права, є субститутом корпоративного вкладу, об'єктом речових прав і повинен обліковуватися у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (далі – ЄДР) або у депозитарній системі (якщо корпоративний пай є акцією)¹⁵. Погоджуємося з тим, що саме частка володіє оборотоздатністю, проте викликає заперечення теза, що частка посвідчує корпоративні права, очевидно, що вона породжує корпоративні права, адже належність частки (частини частки) у статутному капіталі є передумовою виникнення корпоративних прав, а не їх посвідченням. Т. Шемета наголошує, що можливість укладення правочину саме щодо частки у статутному капіталі ТОВ та ТДВ підкреслює оборотоздатність такого об'єкта права, як частка учасника у статутному капіталі ТОВ та ТДВ¹⁶. Відповідно, предметом договору відчуження частки в статутному капіталі ТОВ є частка в статутному капіталі ТОВ, а не корпоративні права, які виникають в учасника ТОВ¹⁷.

Питання, чи корпоративні права або частка у статутному капіталі є предметом договору купівлі-продажу, не знайшло однозначної відповіді і в судовій практиці. Зокрема, Вищий господарський суд України (далі – ВГСУ), на нашу думку, неправильно визначав, що *корпоративні права* згідно з ч. 2 ст. 656 ЦК України можуть бути *предметом договору купівлі-продажу* (постанови ВГСУ від 11 листопада 2015 р. у справі № 916/4696/14¹⁸, від 18 грудня 2015 р. у справі № 927/1891/14¹⁹, від 14 січня 2016 р. у справі № 925/2319/14²⁰).

Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду (далі – КГС ВС) у постанові від 13 листопада 2018 р. у справі № 910/605/18 виклав нову правову позицію щодо того, що об'єктом договору купівлі-продажу є саме частка у статутному капіталі ТОВ, право на яку є майновим, тобто майнове право є оборотоздатним об'єктом. Крім того, касаційний

¹⁴ Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців), т. 3: Юридична особа (Спасибо-Фатєєва І ред, 2009) 366.

¹⁵ А Смітюх, 'Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади' (дис д-ра юрид. наук, 2018) 176.

¹⁶ Т Шемета, 'Перехід частки учасника в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю' (дис д-ра філософії, 2020) 36.

¹⁷ Там само 38.

¹⁸ Постанова Вищого господарського суду України від 11 листопада 2015 р. у справі № 916/4696/14 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/53525140>> (дата звернення: 14.04.2021).

¹⁹ Постанова Вищого господарського суду України від 18 грудня 2015 р. у справі № 927/1891/14 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/54397444>> (дата звернення: 15.04.2021).

²⁰ Постанова Вищого господарського суду України від 14 січня 2016 р. у справі № 925/2319/14 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/54981601>> (дата звернення: 15.04.2021).

суд розділив поняття “частка у статутному капіталі ТОВ” та “корпоративні права”, підкресливши, що “корпоративні права не можуть переходити у власність набувача, тобто корпоративні права не є об’єктом права власності”²¹. Надалі і Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП ВС) абсолютно справедливо визначає, що за своєю правовою природою спірний договір є договором купівлі-продажу, за яким *товаром виступають частки у статутному капіталі* (п. 7.3 постанови ВП ВС від 8 вересня 2020 р. у справі № 916/667/18²²). Також частка в статутному капіталі ТОВ як предмет договору купівлі-продажу розглядається у постановках КГС ВС від 22 травня 2018 р. у справі № 923/795/17²³, від 7 листопада 2019 р. у справі № 910/9096/18²⁴, від 17 березня 2020 р. у справі № 904/2476/19²⁵, від 19 січня 2021 р. у справі № 910/12791/19²⁶, від 6 квітня 2021 р. № 910/14092/19²⁷ тощо.

Аналіз судової практики засвідчує, що учасники корпоративних відносин ототожнюють поняття “частка у статутному капіталі ТОВ” і “корпоративні права”, вживаючи їх паралельно, або вживаючи термін “частка” як уточнення терміна “корпоративні права”. Так, у справі № 922/1235/16 позивач звернувся з вимогою про ‘визнання недійсним договору купівлі-продажу *корпоративних прав – частки у статутному капіталі ТОВ*’ (постанова КГС ВС від 21 березня 2018 р. у справі № 922/1235/16²⁸). У справі № 918/598/18 позивач просить визнати недійсними два договори, називаючи один договором купівлі-продажу частки, а інший – корпоративних прав (постанова КГС ВС від 12 листопада 2019 р. у справі № 918/598/18²⁹). У постанові КГС ВС від 31 березня 2021 р. у справі № 923/875/19 позовну вимогу позивача викладено як вимогу “про переведення прав покупця за укладеним відповідачами договором купівлі-продажу корпоративних прав”. Проте надалі як сторони, так і касаційний суд оперують визначенням “договір купівлі-продажу частки”³⁰.

²¹ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 13 листопада 2018 р. у справі № 910/605/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/77821192>> (дата звернення: 15.04.2021).

²² Постанова Великої Палати Верховного Суду від 8 вересня 2020 р. у справі № 916/667/18 <<https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/92284198>> (дата звернення: 05.04.2021).

²³ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 22 травня 2018 р. у справі № 923/795/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/74221168>> (дата звернення: 09.04.2021).

²⁴ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 7 листопада 2019 р. у справі № 910/9096/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/85574359>> (дата звернення: 09.04.2021).

²⁵ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17 березня 2020 р. у справі № 904/2476/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/88506932>> (дата звернення: 09.04.2021).

²⁶ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19 січня 2021 р. у справі № 910/12791/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94287989>> (дата звернення 09.04.2021 р.).

²⁷ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 6 квітня 2021 р. у справі № 910/14092/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/96172717>> (дата звернення: 15.04.2021).

²⁸ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 21 березня 2018 р. у справі № 922/1235/16 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/72972242>> (дата звернення: 15.04.2021).

²⁹ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 12 листопада 2019 р. у справі № 918/598/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/85617585>> (дата звернення: 15.04.2021).

³⁰ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 31 березня 2021 р. у справі № 923/875/19 <<https://verdictum.ligazakon.net/document/96145751>> (дата звернення: 15.04.2021).

Отже, корпоративні права обумовлені наявністю в особи прав на частку (частину частки) в статутному капіталі ТОВ. І навпаки, за відсутності в особи прав на таку частку (частину частки) не може йтися про корпоративні права та корпоративні правовідносини. За змістом ст. 167 Господарського кодексу України (далі – ГК України) ознаками корпоративних прав є те, що суб'єктом цих прав є особа, яка має частку в статутному капіталі (майні) товариства та набула правомочностей, передбачених законом і статутом товариства (організаційних та майнових)³¹. Тобто *частка (частина частки) у статутному капіталі ТОВ є оборотоздатним* об'єктом господарського обороту, виступає предметом договору купівлі-продажу, міни як товар та є передумовою для виникнення корпоративних прав.

Оборотоздатність об'єктів цивільних прав – це можливість здійснення щодо них правочинів та інших юридичних дій³². З огляду на аналіз норм ст. 178 ЦК України³³, можна зробити висновок, що оборотоздатність об'єктів цивільних прав – це їх можливість вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином.

Основним при визначенні оборотоздатності об'єктів господарського обороту є їхня можливість вільно переходити від одного учасника відносин у сфері господарювання до іншого. Оборотоздатність об'єктів не є незмінною правовою категорією, а її зміст залежить від властивостей об'єкта і розвитку законодавства, норми якого забезпечують їх правову регламентацію³⁴. Об'єктом сфери торговельного обороту є тільки товар, що має статус об'єкта права власності (тобто майно у широкому значенні слова) та яке може бути обміняне. Ще Г. Шершеневич зазначав, що з точки зору продавця, вся угода є продажем, тобто обміном товару на гроші; а з точки зору покупця, – купівлею, тобто обміном грошей на товар³⁵.

З огляду на наведене вважаємо, що *оборотоздатність частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ як товару* – це спроможність її до обігу, тобто переходу із власності однієї особи до іншої (вільно чи з певними обмеженнями) через здійснення обміну, який може бути прямим (товар – товар), реалізується за допомогою договорів міни (бартеру), а також опосередкованим (товар – гроші) – договори купівлі-продажу.

Способи набуття особою права на частку в статутному капіталі ТОВ у найзагальнішому вигляді можна розділити на первинні та вторинні.

³¹ Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/436-15#Text>> (дата звернення: 05.04.2021).

³² Бутрин (н 8) 56.

³³ Цивільний кодекс України (н 5).

³⁴ В Скрипник, 'Оборотоздатність об'єктів цивільних прав' [2018] 4 (32) Публічне право 195.

³⁵ Г Шершеневич, *Учебник русского гражданского права, т 2* (Статут 2005) 89.

До первинних належить набуття відповідних прав унаслідок створення ТОВ. До вторинних – на підставі правочинів, спадкування або рішення суду. Інтерес у межах нашої статті становить один із вторинних способів набуття права на частку у статутному капіталі ТОВ – набуття на підставі правочину, зокрема договору купівлі-продажу. Оскільки обсяг статті обмежений, то ми детально зупинимося лише на кількох аспектах цього питання.

Правозастосовна практика та наукові дослідження свідчать про те, що дискусійні питання щодо набуття права власності на частку у статутному капіталі ТОВ виникають з огляду на правову природу частки та її ототожнення з корпоративними правами, про що йшлося вище. Тобто суперечки точаться щодо моменту виникнення саме корпоративних прав, але не права власності на частку у статутному капіталі як на оборотоздатний об'єкт права. Що ж до моменту виникнення права власності на частку у статутному капіталі ТОВ, то у правозастосовній, зокрема у судовій, практиці сформувався усталений підхід.

Так, з огляду на норми чинного законодавства та правову природу частки у статутному капіталі ТОВ пленум ВГСУ (постанова “Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин”³⁶) рекомендував судам враховувати, що право власності на частку в статутному капіталі ТОВ у третьої особи виникає з моменту укладення договору, якщо інше не встановлено домовленістю сторін (ст. 363 ЦК України). Набуття права власності на частку в статутному капіталі надає третій особі право на вступ до ТОВ.

Така правова позиція знайшла своє відображення і у постановках КГС ВС. Наприклад, у постанові від 10 жовтня 2019 р. у справі № 911/2218/18 ВС зробив висновок, що право власності на частку в статутному капіталі ТОВ у третьої особи виникає з моменту укладення договору, якщо інше не встановлено домовленістю сторін³⁷. Аналогічні висновки сформульовані у постановках ВС від 24 жовтня 2018 р. у справі № 911/3773/17³⁸, від 13 листопада 2018 р. у справі № 910/605/18, від 24 жовтня 2019 р. у справі № 927/807/18³⁹ тощо. У постанові від 24 лютого 2021 р. у справі № 911/1149/19 ВС акцентував увагу на тому, що чинне законодавство не визначає, що продавець частки у статутному капіталі товариства має право продати її стороннім особам лише за умови вчинення державним

³⁶ Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова пленуму Вищого господарського суду України від 25 квітня 2016 р. № 4 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16#Text>> (дата звернення: 02.04.2021 р.).

³⁷ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 10 жовтня 2019 р. у справі № 911/2218/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/85014645>> (дата звернення: 05.04.2021).

³⁸ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 24 жовтня 2018 р. у справі № 911/3773/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/77431908>> (дата звернення: 05.04.2021).

³⁹ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 24 жовтня 2019 р. у справі № 927/807/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/85211417>> (дата звернення: 05.04.2021).

органом реєстраційної дії щодо внесення змін у відомості про таку особу, як учасника товариства. Крім того, у цій справі касаційний суд відхилив аргументи відповідача про те, що законодавство України вимагає набуття особою статусу учасника для отримання прав на розпорядження часткою, для чого особа має здійснити певні дії – провести збори учасників, внести зміни щодо складу учасників товариства і провести необхідні реєстраційні дії. Свою позицію ВС аргументував тим, що підставою для переходу права власності на частку в статутному капіталі до третьої особи та, відповідно, припинення права власності учасника на таку частку з набуттям його третьою особою, є спрямований на відчуження частки правочин, вчинений учасником товариства та іншою особою. У разі відступлення частки особа набуває права на частку внаслідок укладення правочину з учасником товариства, а не внаслідок його прийняття до складу учасників товариства загальними зборами чи державної реєстрації відповідних змін. Включення такого учасника до складу учасників товариства на підставі рішення загальних зборів учасників товариства та державна реєстрація відповідних змін до статуту є діями на виконання договору щодо відчуження частки учасником товариства⁴⁰. Такий висновок сформовано з урахуванням правової позиції, викладеної у постанові ВП ВС від 1 жовтня 2019 р. у справі № 909/1294/15⁴¹.

Відповідно до ч. 7 ст. 179 ГК України господарські договори укладаються за правилами, встановленими ЦК України з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом, іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів. Згідно з ч. 4 ст. 203 ЦК України правочин має вчинятися у формі, встановленій законом. Пунктом 4 ч. 1 ст. 116 ЦК України встановлено, що договір відчуження майна, предметом якого є частка (її частина) у статутному (складеному) капіталі товариства, укладається у письмовій формі. Учасник товариства може встановити вимогу нотаріального посвідчення правочину з відчуження, застави частки такого учасника у статутному капіталі відповідного товариства та скасувати таку вимогу, відомості про що вносяться до ЄДР у порядку, визначеному законом. Така вимога учасника, а також скасування учасником цієї вимоги є одностороннім правочином та підлягає нотаріальному посвідченню (ч. 4 ст. 21 Закону про ТОВ та ТДВ). Проте загальна норма ст. 209 ЦК України гарантує право особі вимагати здійснення нотаріального посвідчення будь-якого правочину з її участю. Здійснення нотаріального посвідчення правочину може бути також і взаємним бажанням сторін. З огляду на диспозитивний характер норми спеціального закону та положення загального закону, договір купівлі-продажу частки

⁴⁰ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 24 лютого 2021 р. у справі № 911/1149/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95305157>> (дата звернення: 05.04.2021).

⁴¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 1 жовтня 2019 р. у справі № 909/1294/15 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/84814533>> (дата звернення: 05.04.2021).

у статутному капіталі ТОВ може бути нотаріально посвідчений незалежно від того, чи вчинив учасник ТОВ дії, передбачені ч. 4 ст. 21 Закону про ТОВ та ТДВ. Вчинення ж таких дій, по суті, є інформуванням для потенційних покупців про те, що відповідний договір буде укладено не лише у письмовій формі, а й із нотаріальним посвідченням. Крім того, таким чином учасник ТОВ, незалежно від інших учасників, може вжити заходів для запобігання “рейдерським захопленням” та іншим протиправним діям щодо своєї частки у статутному капіталі.

Вважаємо, що необхідно таку ж норму передбачити стосовно частини частки, тому пропонуємо доповнити ч. 4 ст. 21 Закону про ТОВ та ТДВ словами “(частини частки)” після слів “застави частки”.

Договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів цього виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди (ч. 1 ст. 638 ЦК України). Істотними умовами договору купівлі-продажу, які встановлені ЦК України, є умови про предмет і ціну. ГК України, крім вищезазначених, до істотних умов відносить строк дії договору. Ні спеціальний закон, ні ЦК України та ГК України не встановлюють інших істотних умов щодо купівлі-продажу частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ. Отже, під час укладення такого договору сторони мають послуговуватися загальними положеннями ЦК України та ГК України. Відображення такого підходу можемо знайти і у судовій практиці. Зокрема, у постанові від 8 вересня 2020 р. у справі № 916/667/18 ВП ВС встановила:

Чинне на момент укладення спірного договору від 03 червня 2016 року законодавство не встановлювало будь-яких особливостей щодо форми та змісту договорів купівлі-продажу часток у статутному капіталі господарських товариств, тому до таких договорів застосовуються загальні положення цивільного законодавства про купівлю-продаж⁴².

У 2019 р. у законодавстві відбулися зміни на підставі Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності”⁴³, відповідно до яких встановлено обов’язкову письмову форму для договорів із відчуження частки у статутному капіталі ТОВ. Законодавство щодо змісту таких правочинів змін не зазнало, отже, і на сьогодні ця правова позиція ВС залишається актуальною.

⁴² Постанова Великої Палати Верховного Суду від 8 вересня 2020 р. у справі № 916/667/18 (н 22).

⁴³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності: Закон України від 3 жовтня 2019 р. № 159-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-20#n14>> (дата звернення: 14.04.2021).

Проте вважаємо доцільним детально зупинитися на одній з особливостей договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі ТОВ. Йдеться про те, що, за загальним правилом, власник частки не є абсолютно вільним у виборі контрагента для укладення такого договору, оскільки законодавчо закріплено переважне право учасника ТОВ на придбання частки (частини частки), яку інший учасник цього товариства бажає продати. Таке обмеження права розпорядження своєю власністю, на нашу думку, є абсолютно виправданим з огляду на природу такої організаційно-правової форми, як ТОВ. Особисті зв'язки між учасниками ТОВ відіграють суттєву роль у його діяльності. Встановлення такого обмеження є одним зі способів забезпечити учасників від потрапляння до їхнього кола осіб, яким вони не довіряють, щодо яких мають сумніви, з якими не комфортно вести справи, що може завдати шкоди діяльності товариства. З огляду на суттєві зміни у спеціальному законодавстві щодо ТОВ, які значно спростили процедуру вступу третіх осіб до товариства внаслідок спадкування чи укладення інших правочинів, таке обмеження щодо продажу частки залишається практично єдиним дієвим способом захисту учасників від потрапляння до їхнього кола небажаних осіб.

Водночас Закон про ТОВ та ТДВ встановлює обставини, за яких учасники ТОВ не мають переважного права купівлі частки:

1) відповідне положення закріплено в статуті ТОВ, причому таке положення може бути внесене до статуту, змінене або виключене з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства (ч. 6 ст. 20);

2) продаж частки (частини частки) у статутному капіталі товариства здійснюється на аукціоні (публічних торгах) відповідно до закону (ч. 7 ст. 20);

3) це передбачено корпоративним договором, стороною якого є такий учасник (ч. 7 ст. 20).

Слід підкреслити, що переважне право учасника товариства може бути застосовано виключно у тому разі, якщо інший учасник бажає відчужити свою частку через укладення договору купівлі-продажу частки (її частини). У разі ж відчуження частки на підставі інших правочинів таке обмеження щодо розпорядження часткою не діє. Такий підхід до тлумачення ст. 20 Закону про ТОВ та ТДВ знайшов своє відображення і у судовій практиці. Наприклад, у постанові від 15 жовтня 2020 р. у справі № 916/2303/19 КГС ВС наголосив на тому, що учасники ТОВ користуються переважним правом купівлі частки в іншого учасника товариства за наявності у нього наміру здійснити відчуження такої частки саме через укладення договору купівлі-продажу. У разі відступлення учасником товариства своєї частки іншим чином, аніж продаж, зокрема через дарування, переважне право на її придбання в інших учасників товариства

не виникає⁴⁴. У постанові від 31 липня 2019 р. у справі № 910/7633/18 КГС ВС висловив правову позицію про те, що переважне право не поширюється на відносини зменшення статутного капіталу за рішенням загальних зборів учасників товариства⁴⁵.

Чинним законодавством, порівняно з попереднім, більш детально урегульовано порядок повідомлення учасників товариства про відчуження частки одним із учасників на користь третьої особи. Так, ст. 53 Закону України “Про господарські товариства” не встановлювала, у якій формі має бути здійснене повідомлення про намір учасника продати свою частку. Стаття ж 20 Закону про ТОВ та ТДВ містить імперативну вимогу про те, що таке повідомлення має бути здійснено у письмовій формі, містити інформацію про ціну та розмір частки, що відчужується, інші умови такого продажу. Такі вимоги щодо змісту повідомлення очевидно спрямовані на захист інших учасників товариства як потенційних покупців. Інформація про умови продажу, наприклад, про форму і строки оплати, розстрочки платежу тощо, може мати вирішальне значення для покупця. Фактично Закон вимагає від продавця ознайомити потенційних покупців із договором купівлі-продажу, який він планує укласти. При цьому від продавця не вимагається зазначати у повідомленні особу, якій він хоче продати свою частку. Проте редакція норми Закону, якою встановлено обов’язкову вимогу про те, що повідомлення має містити “інші умови такого продажу” породжує питання та створює поле для маніпулювань як із боку продавця, так і з боку інших учасників. Насамперед виникає запитання: які саме умови повинні бути вказані? На нашу думку, з огляду на загальні положення законодавства, які регулюють відносини купівлі-продажу та положення спеціального законодавства, які регулюють відносини з володіння, користування та розпорядження учасником ТОВ своєю часткою, до таких умов можуть належати умови про форму, порядок і строки оплати, можливість розстрочки платежу, про порядок передачі частки від продавця до покупця, про момент переходу частки від продавця до покупця тощо.

Наступне запитання: яка кількість умов має бути зазначена у повідомленні? Чи означає формулювання “інші умови”, що таких умов має бути більше, ніж одна? Відсутність однозначної відповіді на такі запитання може призвести до зловживань із боку учасників. Так, учасник, який не надав заяву про намір скористатися своїм переважним правом (яка, згідно з чинним законодавством, теж має бути надана у письмовій формі), може стверджувати, що він не отримувал належного повідомлення, оскільки в отриманому листі міститься недостатньо інших умов

⁴⁴ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 15 жовтня 2020 р. у справі № 916/2303/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/92252443>> (дата звернення: 07.04.2021).

⁴⁵ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 31 липня 2019 р. у справі № 910/7633/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83378772>> (дата звернення: 07.04.2021).

чи не вказані ті умови, які мають значення для укладення договору купівлі-продажу частки. У тому ж разі, коли продавець взагалі не зазначає у повідомленні інших умов, окрім розміру частки та її ціни, можуть інші учасники стверджувати, що повідомлення не є належним, оскільки не відповідає вимогам Закону і як взагалі має бути оцінено таке повідомлення? Ці всі питання нашої уваги на інше важливе запитання: чи взагалі є таке повідомлення офертою? Пошук відповіді на нього у практичній площині, зокрема у судовій практиці, виявив позицію ВС, висловлену з огляду на конкретні обставини справи. Так, КГС ВС у постанові від 16 березня 2021 р. у справі № 911/178/20 дійшов таких висновків:

<...> У вказаному листі-повідомленні ТОВ “Львівтрансмаш” зазначило лише ціну та розмір частки. Отже, враховуючи приписи абз. 1 ч. 4 ст. 20 Закону України “Про ТОВ та ТДВ”, ч. 1 ст. 641 ЦК України та встановлені судами першої та апеляційної інстанцій обставини справи, Суд погоджується з висновками судів про те, що лист-повідомлення слід розцінювати саме як інформаційний лист, а не як оферту⁴⁶.

Проте такий висновок не має загального характеру та стосується виключно конкретних обставин, за яких виник спір – відсутність у повідомленні інших умов продажу.

Системний аналіз положень частин 3, 4 ст. 20 Закону про ТОВ та ТДВ і ст. 641 ЦК України дає змогу зробити висновок, що повідомлення про продаж частки не є офертою. Крім того, слід взяти до уваги те, що законодавець гарантує рівні права учасників ТОВ на придбання частки пропорційно до розміру належних їм часток у статутному капіталі. Надсилаючи повідомлення, про намір продати частку, учасник-продавець не може передбачити скільки учасників виявлять бажання її придбати (за умови, що учасників у ТОВ більше двох). Отже, повідомлення містить інформацію про ціну та розмір частки (частини частки), що пропонується до продажу, а не ціну і розмір частин часток пропорційно до невизначеної кількості потенційних покупців – учасників товариства. У разі, коли кілька учасників виявили бажання придбати частку (її частину) іншого учасника, то отримавши повідомлення про продаж, жоден із них не матиме у такому повідомленні інформації щодо ціни та розміру тієї частини, яку може придбати саме він. Тобто таке повідомлення не містить істотних умов договору купівлі-продажу та не відповідає вимогам, які встановлені ЦК України до оферти.

У досліджуваних правовідносинах доречним видається надсилання оферти саме покупцем, адже відповідно до ч. 1 ст. 641 ЦК України пропо-

⁴⁶ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 16 березня 2021 р. у справі № 911/178/20 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95642759>> (дата звернення: 07.04.2021).

зицію укласти договір може зробити кожна зі сторін майбутнього договору. Найбільш ефективною та безпечною для покупця формою надання такої оферти є проект договору. Оскільки наявність такого проекту договору забезпечить можливість покупцеві захистити свої права у разі, якщо продавець буде ухилятися від укладення договору купівлі-продажу частки (її частини). Спеціальним законом прямо передбачений належний спосіб захисту порушеного права у такій ситуації – звернення особи до суду із позовом про визнання договору купівлі-продажу частки (її частини), укладеним на запропонованих продавцем умовах. КГС ВС у постанові від 16 березня 2021 р. у справі № 911/178/20 наголосив на тому, що ухилення продавця від укладення договору купівлі-продажу пропонуваної до продажу частки (частини частки), у розумінні п. 2 ч. 4 ст. 20 Закону про ТОВ та ТДВ, може вважатись за наявності обставин надання (пропонування) будь-якою зі сторін проекту відповідного договору.

Підсумовуючи, вважаємо, що редакція ст. 20 Закону про ТОВ та ТДВ потребує уточнення, зокрема через викладення речення першого ч. 3 у такій редакції: “Учасник товариства, який має намір продати свою частку (частину частки) третій особі, зобов’язаний письмово повідомити про це інших учасників товариства та поінформувати про ціну та розмір частки, що відчужується, а за бажанням про інші умови такого продажу, зокрема, *про форму, порядок і строки оплати, можливість розстрочки платежу, про порядок передачі частки від продавця до покупця, про момент переходу частки від продавця до покупця тощо*”.

Частиною 5 ст. 20 Закону про ТОВ та ТДВ передбачений ще один належний спосіб захисту переважного права купівлі частки у статутному капіталі ТОВ – переведення прав і обов’язків покупця частки (частини частки). Закріплення такого способу захисту на рівні спеціального закону стало логічним наслідком застосування його у судовій практиці. Так, у п. 4.10 постанови “Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин” пленум ВГСУ за результатами вивчення та узагальнення відповідної судової практики надав такі рекомендації судам:

Згідно з частиною четвертою статті 362 ЦК України у разі продажу частки у праві спільної часткової власності з порушенням переважного права купівлі співвласник може пред’явити до суду позов про переведення на нього прав та обов’язків покупця. Наведена норма застосовується за аналогією до випадків порушення переважного права учасника ТОВ (ТДВ) на купівлю частки у статутному капіталі. При цьому судам слід мати на увазі, що ця норма застосовується до відповідних позовів учасників товариства лише з обмеженнями, передбаченими нею⁴⁷.

⁴⁷ Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин (н 36).

КГС ВС також продовжив цю практику, зазначаючи у своїх постановках, що правові наслідки порушення переважного права учасника ТОВ та можливі способи захисту такого порушеного права не врегульовані положеннями цивільного та господарського законодавства. Відтак відповідно до ст. 8 ЦК України до спірних правовідносин мають бути застосовані норми цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону).

Отже, на думку Суду, у разі продажу частки у ТОВ із порушенням переважного права її купівлі, учасник товариства може захистити свої права у спосіб, передбачений ч. 4 ст. 362 ЦК України, через пред'явлення до суду позову про переведення на нього прав та обов'язків покупця (постанова КГС ВС від 24 вересня 2019 р. у справі № 904/9495/16⁴⁸). У постанові від 19 червня 2018 р. у справі № 910/13901/17 КГС ВС наголосив, що продаж учасником частки (її частини) з порушенням переважного права купівлі інших учасників (ч. 2 ст. 147 ЦК України, ч. 2 ст. 53 Закону України “Про господарські товариства”) не зумовлює недійсність такого правочину. У цьому разі будь-який учасник товариства має право пред'явити до суду позов про переведення на нього прав та обов'язків покупця за аналогією з нормою ч. 4 ст. 362 ЦК України. Тобто у випадку порушення переважного права учасника на купівлю частки іншого учасника у статутному капіталі товариства застосовується спеціальне правило ч. 4 ст. 362 ЦК України, а не загальні правила ст. 215 ЦК України про недійсність правочинів, зміст яких суперечить актам цивільного законодавства⁴⁹.

Хоча способи захисту, передбачені ч. 5 ст. 20 Закону про ТОВ та ТДВ і ч. 4 ст. 362 ЦК України, є досить схожими, необхідно мати на увазі, що правовідносини не є тотожними, а, навпаки, мають суттєві відмінності. Учасники ТОВ не є співвласниками, а статутний капітал товариства не має статусу майна, що перебуває у спільній частковій власності учасників, адже все майно, що передано до статутного капіталу товариства, як і решта майна, є приватною власністю самого товариства. З огляду на зазначене безперечно позитивним є пряме закріплення на рівні Закону про ТОВ та ТДВ відповідних способів захисту прав як продавця, так і покупця частки (частини частки) у статутному капіталі, оскільки вони захищають права учасників ТОВ, які вони можуть ефективніше реалізувати.

У контексті досліджуваного питання доречно звернути увагу на те, що відповідно до п. 4 Глави VIII Закону про ТОВ та ТДВ – до внесення від-

⁴⁸ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 24 вересня 2019 р. у справі № 904/9495/16 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/84524234>> (дата звернення: 12.04.2021).

⁴⁹ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19 червня 2018 р. у справі № 910/13901/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/74811680>> (дата звернення: 12.04.2021).

повідних змін до Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України)⁵⁰ при розгляді справ, порушених за позовною вимогою, передбаченою ч. 5 ст. 20 Закону про ТОВ та ТДВ, застосовуються такі правила:

1) позивач зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду грошові кошти в розмірі, сплаченому покупцем на виконання договору купівлі-продажу частки (частини частки), визначеному в ухвалі суду;

2) невиконання вимоги про внесення грошових коштів на депозитний рахунок суду є підставою для залишення позову без розгляду;

3) суд у своєму рішенні вирішує питання про перерахування грошових коштів, внесених на депозитний рахунок суду, покупцю або про їх повернення.

Нині таких змін до ГПК України не внесено, а очевидно це є необхідним. Так, положеннями п. 2 може бути доповнена ч. 1 ст. 226 ГПК України, а положеннями п. 3 – ч. 6 ст. 238 ГПК України.

Висновки. Право власності на частку (частину частки) в статутному капіталі ТОВ у третьої особи виникає з моменту укладення договору, якщо інше не встановлено домовленістю сторін. Набуття права власності на частку (частину частки) в статутному капіталі ТОВ породжує корпоративні права, які мають похідний характер щодо права особи на частку (частину частки) в статутному капіталі ТОВ.

Право продажу частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ, за загальним правилом, обмежене переважним правом інших учасників на купівлю цієї частки (частини частки). Правила продажу частки (частини частки) встановлюються не лише законом, а й статутом і корпоративним договором. Щодо порядку укладення таких договорів та їх змісту застосовуються загальні положення законодавства про купівлю-продаж. Договори купівлі-продажу частки (частини частки) укладаються у письмовій формі та можуть бути посвідчені нотаріально.

Предметом договору купівлі-продажу, міни є саме частка (частина частки) у статутному капіталі ТОВ, а не корпоративні права.

Запропоновані зміни до законодавства, що регулює порядок відчуження частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ з метою його вдосконалення, зокрема, до ч. 3 ст. 20, ч. 4 ст. 21 Закону про ТОВ та ТДВ, ч. 1 ст. 226, ч. 6 ст. 238 ГПК України.

Оборотоздатність частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ як товару – це спроможність її до обігу, тобто переходу із власності однієї особи до іншої (вільно чи з певними обмеженнями) через здійснення обміну, який може бути прямим (товар – товар), реалізується за

⁵⁰ Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>> (дата звернення: 12.04.2021).

допомогою договорів міни (бартеру), а також опосередкованим (товар – гроші) – договори купівлі-продажу.

На нашу думку, *частка (частина частки) у статутному капіталі ТОВ має низку ознак, які визначають її як товар, що є оборотоздатним:*

1) відокремленість, її номінальна вартість виражена у національній валюті України та закріплена у ЄДР, а також може бути закріплена у статуті ТОВ;

2) повинна бути оплачена продавцем, щоб він мав можливість її продати (обміняти) покупцеві;

3) від'ємність об'єкта (частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ) від суб'єкта (учасника ТОВ) і здатність бути наданим однією особою іншій;

4) може переходити від однієї особи вільно (при міні), або з певними обмеженнями (при продажу), якщо інше не закріплено в статуті ТОВ та/або корпоративним договором;

5) породжує корпоративні права в особи, що набуває частку (частину частки) у статутному капіталі ТОВ;

6) її комерційна цінність полягає у здатності задовольняти потреби учасників господарських відносин в отриманні прибутку у формі отримання дивідендів, оплати її вартості як товару у випадку відчуження, отримання оплати вартості частки у разі виходу з ТОВ, отримання у разі ліквідації товариства частини майна, що залишилася після розрахунків із кредитором, або його вартості тощо;

7) подвійна природа комерційної цінності як товару: а) може мати для покупця комерційну цінність у зв'язку з самою часткою (наявність значного обсягу майна ТОВ, ефективний менеджмент, хороша ділова репутація, а відповідно – передбачувана можливість отримувати високі дивіденди); б) комерційну цінність частка (частина частки) має у зв'язку з тим, що породжує корпоративні права, ефективно реалізувавши які учасник очікує отримати високі дивіденди тощо;

8) існує пряма пропорційність між комерційною цінністю частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ та її розміром: оскільки чим більший її розмір, тим більшим є розмір дивідендів, які буде отримувати учасник та, якщо інше не зазначено у статуті ТОВ, більшим є вплив учасника ТОВ на правовий режим всього майна товариства;

9) завжди продається/купується з метою отримання вигоди як для продавця, так і для покупця;

10) еквівалентна вартість виражається в ціні, що закріплюється у договорі та може бути виражена в грошах (купівля-продаж), або інших товарах (міна (бартер));

11) її відчуження через продаж (міну) опосередковується господарськими договорами купівлі-продажу, міни (бартеру).

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Kxaniieva F, *Pravochyny z vnesennia vkladiv do hospodarskogo tovarystva* (EKUS 2021) (in Ukrainian).
2. Shershenevich G, *Uchebnik russkogo grazhdanskogo prava, t 2* (Statut 2005) (in Russian).

Edited book

3. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy; naukovo-praktychnyi komentar (poiasnennia, tлумachennia, rekomendatsii z vykorystanniam pozytsii vyshykh sudovykh instantsii, Ministerstva yustytzii, naukovtsiv, fakhivtsiv), t 3: Yuridichna osoba* (Spasybo-Fatieieva I red, 2009) (in Ukrainian).

Journal articles

4. Aloskina N, Vorona N, Ohai O, Chernyshova N, 'Prodazh uchasnykom chastky v statutnomu kapitali' (2020) 33 Podatky & Bukhoblik <<https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2020/april/issue-33/article-108176.html>> (accessed: 06.04.2021) (in Ukrainian).
5. Biriukov V, 'Poniattia korporatyvnykh prav. Osoblyvosti vidchuzhennia korporatyvnykh prav u fermerskomu hospodarstvi' [2017] 4 (94) Mala entsyklopediia notariusa (in Ukrainian).
6. Lukach I, 'Shcho vidchuzhuetsia: korporatyvni prava chy chastka v statutnomu kapitali' (2015) 1 Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal (in Ukrainian).
7. Skrypnyk V, 'Oborotozdatnist ob'ektiv tsyvilnykh prav' (2018) 4 Publichne pravo (in Ukrainian).
8. Yesaulenko N, 'Oborotozdatnist korporatyvnykh prav u spadkovykh vidnosynakh' 2016 (15) Pryvatne pravo i padprymnytstvo (in Ukrainian).

Theses

9. Butryn N, 'Pravochyn yak pidstava vynykennia ta prypynennia korporatyvnykh prav' (dys kand yuryd nauk, 2014) (in Ukrainian).
10. Kravchenko S, 'Yurydychna pryroda prav uchasnykiv hospodarskykh tovarystv' (avtoref dys kand yuryd nauk, 2007) (in Ukrainian).
11. Kravchuk V, 'Prypynennia korporatyvnykh pravovidnosyn v hospodarskykh tovarystvakh' (avtoref dys d-ra yuryd nauk, 2010) (in Ukrainian).
12. Shemeta T, 'Perekhid chastky uchasnyka v statutnomu kapitali tovarystva z обмеженоiu vidpovidalnistiu ta tovarystva z dodatkovoiu vidpovidalnistiu' (dys d-ra filosofii, 2020) (in Ukrainian).
13. Smitiukh A, 'Korporatyvni prava ta korporatyvni pai (chastky): teoretyko-pravovi zasady' (dys d-ra yuryd nauk, 2018) (in Ukrainian).
14. Vintoniak N, 'Pravovyi rezhym korporatyvnykh prav podruzzhia' (dys kand yuryd nauk, 2019) (in Ukrainian).

Viktoriiia Rieznikova
Iryna Kravets
Olesia Lukomska

SHARE (PART OF SHARE) IN THE AUTHORIZED CAPITAL
OF THE LLC, ITS TURNOVER CAPACITY:
PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE

ABSTRACT. Limited Liability Company (LLC) is the most popular organizational legal form of doing business in Ukraine. The creation of such companies mainly as associations of two or more people with the division of authorized capital into shares in practice raises issues related to the transfer of a share (part of a share) of a participant in the authorized capital of the LLC, including through its sale. The relevance of the chosen topic is due to the uncertainty of some legal norms, the lack of an established judicial practice for resolving corporate disputes, which leads to a significant number of litigations regarding the transfer of a share (part of a share) in the authorized capital of an LLC through its sale.

The purpose of the article is to clarify the legal nature of the share (part of the share) in the authorized capital of an LLC; determining the moment when the third party's ownership right to a share (part of a share) in the authorized capital of an LLC arises; highlighting the features characterizing the share (part of the share) in the authorized capital of an LLC as a commodity and the formulation of the concept "turnover capacity of the share (part of the share) in the authorized capital of the LLC".

Two approaches of scientists are considered in relation to understanding the question of whether a share (part of a share) in the authorized capital of an LLC or corporate rights are an object of ownership and, accordingly, whether they can be the subject of a purchase and sale contract, exchange contract, etc. The points of view of the legislator and the positions of judicial practice on the above issue are analyzed. It has been substantiated that it is the share (part of the share) in the authorized capital of an LLC that is the object of ownership and, accordingly, can be the subject of a purchase and sale contract, exchange contract, etc.

It was established that the third party's ownership right to a share (part of a share) in the authorized capital of an LLC arises from the moment of the conclusion of the contract, unless otherwise established by agreement of the parties. The features characterizing the share (part of the share) in the authorized capital of the LLC as a commodity are highlighted, and the concept of "the turnover capacity of the share (part of the share) in the authorized capital of the LLC" is formulated. Changes are proposed to the legislation governing the procedure for alienating a share (part of a share) in the authorized capital of an LLC with the aim of improving it, in particular, Part 3 of Art. 20, Part 4 of Art. 21 of the Law of Ukraine "On Limited Liability Companies and Additional Liability Companies", Part 1 of Art. 226, Part 6 of Art. 238 of the Economic Procedural Code of Ukraine.

KEYWORDS: share (part of share) in the authorized capital of the company; corporate rights; authorized capital; the preemptive right of the participant; contract of sale; commodity.